

ВСТУП

Цей вступ призначений читачеві, який не знається на Китаї. Він потрібен як такий собі путівник по пропонованій роботі, має зорієнтувати читача в питаннях, без урахування яких не буде зрозумілою сама «Книга змін» і, більше того, не буде зрозуміло, чому автор взявся за переклад і дослідження пам'ятки, яка дуже мало, на перший погляд, означає для сучасного читача. Крім того, саме в цьому вступі необхідно пояснити основну термінологію пам'ятки, яка постійно буде застосовуватися пізніше і без якої не можна обійтися, читаючи «Книгу змін».

Ми виконали цю роботу, бо, вивчаючи матеріали з історії китайської філософії, постійно стикалися з необхідністю передувати дослідженню кожної філософської школи дослідженням «Книги змін» — основного та початкового пункту міркувань майже всіх філософів Стародавнього Китаю.

«Книга змін» стоїть на першому місці серед класичних книг конфуціанства і в бібліографічних оглядах китайської літератури. Це зрозуміло, адже бібліологія та бібліографія

у феодальному Китаї були створені людьми, що отримали традиційну конфуціанську освіту. Бібліографи старої Китаю непохитно вірили в традицію (не споконвічну, а достатньо стару), що віддаляла створення «Книги змін» в таку глибоку давнину, що жодна інша класична книга не могла конкурувати з нею в хронологічній першості, хоча фактично «Книга змін» — аж ніяк не найдавніша із пам'яток китайської писемності, це встановила та китайська філологія.

Однак незалежно від традиції, незалежно від конфуціанства «Книга змін» має всі права на першість у китайській класичній літературі, бо має велике значення в розвитку духовної культури Китаю. Вона мала вплив у різних галузях: філософії, математиці, політиці, стратегії, теорії живопису та музики і в самому мистецтві: від знаменитого сюжету стародавнього живопису «Вісім скакунів» до магичного напису на монеті-амулеті чи орнаменті на сучасній попільничці.

Не без суму, але й не без задоволення маємо надати «Книзі змін» безумовне перше місце серед інших класичних книг і як найважчій із них: найважчій і для розуміння і для перекладу. «Книга змін» завжди мала славу темної та загадкового тексту, оточеного обширною літературою, часто суперечливою в тлумаченнях коментаторів. Незважаючи на грандіозність цієї двотисячолітньої літератури розуміння деяких місць «Книги змін» досі створює майже нездоланні труднощі, — настільки незвичні і чужі для нас ті образи, в яких викладені її концепції. Тому нехай читач не скаржиться на автора цих рядків, якщо деякі місця перекладу цієї пам'ятки не будуть зрозумілими при першому читанні. Можна втішитись тільки тим, що і на Далекому

Сході оригінал «Книги змін» не розуміють так просто, як інші китайські класичні книги.

Щоб суттєво допомогти читачеві, ми зупинимося на плані нашої роботи, на зовнішньому описі змісту «Книги змін» і на її найголовнішій технічній термінології.

Наша робота ділиться на три частини. В першій викладаються основні дані, досягнуті при вивченні цієї пам'ятки в Європі, Китаї й Японії. Друга частина — стислий виклад даних, отриманих нами при дослідженні тринадцяти основних проблем, пов'язаних із «Книгою змін». Третя частина — переклади книжки.

Текст «Книги змін» неоднорідний як із боку складових його частин, так і з боку самих письмових знаків, в яких він показаний. Крім звичайних ієрогліфів, він містить ще особливі значки, що складаються з двох типів рисок, *сяо*. Один тип — це цілі горизонтальні риси: їх називають *ян* (світлові), *ган* (напружені), або найчастіше, за символікою чисел, *цзю* (дев'ятки). Інший тип рисок — це перервані посередині горизонтальні рисочки: їх називають *інь* (тіньові), *жоу* (податливі), або найчастіше, за символікою чисел *лю* (шістки). У кожному значку шість таких рисок, розміщених у rozmaїтих комбінаціях. За теорією «Книги змін», весь світовий процес — це чергування ситуацій, що походить від взаємодії та боротьби сил світла й темряви, напруги та податливості, і кожна з таких ситуацій символічно показується одним із цих знаків, яких у «Книзі змін» усього 64. Їх розглядають як символи дійсності і китайською називають *гуа* (символ). У європейській китаєзнавчій літературі їх називають гексаграмами. Гексаграми, всупереч нормі китайської писемності, пишуться знизу догори, і відповідно до цього рахунок рисок у гексаграмі

починається знизу. Таким чином, першою рисою гексаграми вважається нижня, її називають початковою, друга риска — друга знизу; третя — третя знизу тощо. Останню риску називають не шостою, а горішньою (*шан*). Риски символізують етапи розвитку тієї чи іншої ситуації, як показано в гексаграмі. Мієця ж від нижнього, початкового до шостого, горішнього, які займають риси, називають позиціями (*вей* (позиції)). Непарні позиції (початкова, третя та п'ята) вважають позиціями світла (*ян*); а парні (друга, четверта та горішня) — позиціями темряви (*інь*). Природно, тільки в половині випадків світлова риска опиняється на світловій позиції, а тіньова — на тіньовій. Ці випадки називають «доречністю» рисок: у них сила світла чи темряви «знаходить своє місце». Загалом це розглядається як сприятливе розташування сил, але не завжди вважається найкращим.

Таким чином, ми отримуємо таку схему:

Позиції	Назви	Налаштованість
6	Горішня	Пітьма
5	П'ята	Світло
4	Четверта	Пітьма
3	Третя	Світло
2	Друга	Пітьма
1	Початкова	Світло

Таким чином, гексаграма з повною «доречністю» рисок — це 63-тя, а гексаграма з повною «недоречністю» рисок — 64-та.

Уже в найдавніших коментарях до «Книги змін» вказується, що спочатку було створено вісім символів з трьох рисок, так звані триграми. Вони отримали певні назви і були прикріплені до певних кіл понять. Тут м